

Владимир Рајковић*

ПРАВО КОРИШЋЕЊА ГРОБНОГ МЕСТА

„Странче, моја беседа није дуга. Заустави се и пажљиво прочитај овај епитаф. Ти видиш ружан гроб једне лепе жене. Родитељи су јој дали име Клаудија. Она је волела свог мужа свим срцем. Родила му је два сина: једног од њих је оставила на земљи, другог је сахранила. Говор јој је био сјајан, ход љубак. Она је водила бригу о свом дому и прела вуну. То су моје речи, можеш да одеш.“

Натпис на надгробном споменику
из времена браће Грах
(II век пре нове ере)¹

УВОД

1. Свако рађање прати смрт. Разумљиво је стога што је ова појава предмет интересовања како филозофије тако и многих других наука, а истовремено и незаобилазна тема свих религија. Гробнице и споменици су њени готово неизбежни пратиоци. Захваљујући настојању људи да овековече траг о себи и свом времену, старе цивилизације су нам оставиле немерљиво наслеђе. Најмонументалнији споменици налазе се у Египту чија је цивилизација више него било која друга окренута смрти и загробном животу. Не мање значајне споменике оставиле су нам и друге цивилизације.

* Владимир Рајковић, студент последипломских студија Правног факултета у Београду, адвокат.

¹ Raymond Bloch, *Латинска епиграфика*, превод Анка Милошевић, Београд, 1971, стр. 60.

2. На нашем подручју низ важећих правила везаних за сахрањивања и гробља имају порекло у старој Грчкој. Ту спадају: правила која се односе на подизање гробља ван насеља, спаљивање и сахрањивање умрлих, на изглед гроба и надгробног споменика, на обичај држања надгробне беседе, на називе епитаф и кенотаф.²

3. Римско право је и у овом домену поставило основе који се поштују и данас. Најбитније је правило да гробови и споменици од момента сахрањивања не могу бити у промету. Ово као и друга ограничења узрокована су пре свега жељом да се обезбеди поштовање предака и неговање пијетета према умрлима.

То суштинско обележје и сада пресудно утиче на садржину и природу института права коришћења гробног места.

4. У нашем позитивном праву питања од значаја за ову тему регулисана су Законом о сахрањивању и гробљима (*СГ СРС* бр. 20/77 и *СГ РС* бр. 53/93, 67/93 и 48/94), Законом о погребној дјелатности и уређивању и одржавању гробља (*Службени лист Црне Горе* бр. 28/84), Законом о уређивању и одржавању гробља бораца (*Службени гласник СРС* бр. 22/64, 51/71, и 11/76), одлукама скупштина општина и градова и низом других прописа.³ Овим питањима бави се такође и Кодекс погребних услуга Привредне коморе Југославије. Гробљем се, у смислу Законом о сахрањивању и гробљима, сматра земљиште које је одговарајућим урбанистичким планом или одлуком скупштине општине одређено за сахрањивање умрлих.⁴ Постоје јавна гробља и гробља бораца. Сахрањивање се може вршити само на гробљу а ван гробља покопавање се може извршити само у случајевима предвиђеним посебним законом или на закону заснованом одлуком скупштине општине.⁵ Од посебне је важности напоменути да се гробна места (парцеле) дају на коришћење под условима и на начин утврђен одлуком скупшти-

2 Кодекс погребних услуга Привредне коморе Југославије (саставили Обрад Станојевић и Триво Инђић; усвојен 18. IX 1989), Београд 1990, стр. 17.

3 Поред означених прописа ову материју регулишу и: Закон о обележавању и одржавању гробља и гробова припадника савезничких армија и других страних армија на територији Југославије (*Службени лист СФРЈ* бр. 69/75), Закон о комуналним делатностима (*Службени гласник РС*, бр. 16/97), Закон о културним добрима (*Службени гласник РС*, бр. 71/94), Правилник о условима и начину ископавања и преношења умрлих лица (*Службени лист СФРЈ* бр. 42/85), и Правилник о условима и начину ископавања и преношења умрлих лица (*Службени гласник СРС* бр. 56/76 и 52/82)).

4 Став 1 члана 4 Закона о сахрањивању и гробљима СРС.

Чланом 3. Закона о погребној дјелатности и уређивању и одржавању гробља (*Службени лист Црне Горе* бр. 28/84) предвиђено је да се гробљем, у смислу овог закона, сматра земљиште које скупштина општине одреди за сахрањивање, смештање спаљених посмртних остатака, као и објекти и уређаји који су изграђени на том земљишту и служе за сахрањивање, уређивање и коришћење гробља.

„Гробља су земљишта одређена за сахрањивање умрлих“, *Правна енциклопедија*, главни редактор Борислав Благојевић, Београд 1985, I том, стр. 446.

5 Члан 2 Закона о сахрањивању и гробљима СРС.

на општина и градова и општим актима предузећа за погребне услуге, а такође и да се гробно место које је дато на коришћење не може стављати у правни промет.⁶

Овај рад ће се бавити само мањим бројем питања која се показују интересантним са становишта судске праксе.

I. ГРОБЉА

1. Правна природа гробља

5. У правној теорији и судској пракси преовладава схватање према коме *гробља сјагају у добра у ојшшој ујојреби*.⁷ Не може се, ипак, рећи да и ту нема дилема. Изражено је, наиме, и схватање да гробља треба сврстати у категорију јавних добара у ужем смислу,⁸ тј. међу ствари које су искључиво у јавно-правном режиму.⁹ У том смислу, овај институт у себи обухвата добра у општој употреби и природна богатства. Имајући у виду изнету дефиницију јавних добара, ово друго схватање нас наводи на закључак да гробља, ипак, улазе у круг добара у општој употреби с обзиром да су садржински најближи овој поткатегорији јавних добара, што нарочито долази до изражаја када се има у виду околност да се и на добрима у општој употреби може установити право посебне употребе на основу управног акта, уговора или законског прописа.¹⁰ Раније важећи Закон о сахрањивању и гробљима (*Службени гласник СРС* бр. 30/65) предвиђао је да на гробљу могу постојати

6 Члан 17 Закона о сахрањивању и гробљима СРС.

Чланом 17. Закона о погребној дјелатности и уређивању и одржавању гробља (*Службени лист Црне Горе* бр. 28/84) предвиђено је да гробна места (парцеле) и места за смештај пепела спаљених посмртних остатака одређује и даје на коришћење организација удруженог рада, односно месна заједница којој је поверено управљање и одржавање гробља.

7 „Добра у општој употреби су ствари чије је коришћење свакоме допуштено или које, у складу са њиховом наменом, свако може да користи“ (Андрија Гамс, *Основи стварног права*, осмо издање, Београд 1980, стр. 20, пасус 25).

Рајко Јелић, *Посебни облици права својине у СРЈ*, Београд 1999, стр. 11 и 29. Душан Стаменковић, *Приручник за ујисе у земљишту књижу и катјастјар нејокрејношћи*, Београд, 1993, стр. 251.

„Добра у општој употреби су ствари које по својој природи или намени служе општој употреби, одосно општем, равномерном и једнаком коришћењу свих субјеката права у мери неопходних употреба и без посебних дозвола или одобрења надлежних органа. По неким мишљењима, међу добра у општој употреби спадају поред осталог и гробља“ (*Лексикон гџрађанског права*, главни редактор Обрен Станковић, Београд 1996, стр. 123).

8 „Гробље као целина сматра се јавним добром“ (*Лексикон гџрађанског права*, *ibid.* стр. 103)

9 „Јавна добра су ствари које се налазе ван имовинскоправног промета и за које важи посебан правни режим“ (*Правна енциклопедија*, главни редактор Борислав Благојевић, Београд 1985, I том, стр. 568).

10 *Лексикон гџрађанског права*, главни редактор Обрен Станковић, Београд 1996, стр. 123.

сви облици својине. Закон о удруженом раду (*Службени листи СФРЈ* бр. 53/76 и 57/83) међутим, на основу Устава СФРЈ из 1974. године, унео је ту значајне промене прописујући да су добра у општој употреби без изузетка у друштвеној својини.¹¹ Самим тим, сва до тада установљена гробља, ако пре тога и нису била у друштвеној својини, доношењем Закона о удруженом раду прешла су у друштвену својину. То је био случај и са свим гробљима установљеним у периоду важења Закона о удруженом раду. Важећим уставима, и то чланом 73 Устава СРЈ и чланом 60 Устава РС, предвиђено је да се добра у општој употреби могу налазити и у државној и у друштвеној и у приватној својини. Закон о средствима у својини Републике Србије, у чл. 1, ст. 1 предвидео је при том да у средства у државној својини спадају и добра у општој употреби за која је законом утврђено да су у државној својини, прописујући поврх тога да објект државне својине постаје и имовина органа и организација јединица територијалне аутономије и локалне самоуправе, јавних служби (јавних предузећа, установа) и других организација чији су оснивачи Република, односно територијалне јединице. Из ове одредбе јасно произлази да су ступањем на снагу Закона о средствима у својини Републике Србије гробља која су до тада представљала средства у друштвеној својини, постала објект државне својине.

2. Питање облика права својине на земљишту на коме се гробље налази

б. Закон о сахрањивању и гробљима ни на једном месту не даје одговор на питање да ли земљишта на којима се налазе гробља морају бити у државној својини или могу бити и у друштвеној или приватној својини. Последица тога јесте да о овом питању постоје различита схватања.

а) Схватање да на земљишту на коме се налази гробље могу постојати сви облици својине

7. По једном мишљењу, земљишта на којима се налазе гробља могу бити и у државној и у друштвеној и у приватној својини.

¹¹ Чланом 85 Устава СФРЈ из 1974 (*Службени листи СФРЈ* бр. 9/74 од 21. II 1974) предвиђено је да земљиште, шуме, воде, водотоци, море и морска обала, рудна блага и друга природна богатства, добра у општој употреби, као и непокретности и друге ствари од посебног културног и историјског значаја, уживају, као добра од општег интереса, посебну заштиту и користе се под условима и на начин који су прописани законом.

Чланом 10, ст. 2 Закона о удруженом раду (*Службени листи СФРЈ* бр. 53/76 и 57/83) предвиђено је да су средства за производњу и друга средства удруженог рада, производи удруженог рада, средства за задовољење заједничких и опште друштвених потреба, природна богатства и добра у општој употреби у друштвеном власништву.

У случају када на земљишту на коме се налази гробље, грађанин или грађанско-правно лице имају право својине, гробљем као комуналним објектом управља орган одређен од стране општинске скупштине. Тада се права и дужности у вези са коришћењем тог земљишта утврђују уговором између општине и носиоца права својине на земљишту, или се земљиште експроприше по важећим прописима.¹² Ово мишљење има своје идејно упориште у ранијем Закону о сахрањивању и гробљима СРС (*Службени гласник СРС* бр. 30/65).¹³ У вези са њим се, међутим, намеће питање: на који начин ће бити уређени односи између носиоца права својине на земљишту у приватној својини и органа који управља комуналним објектом у ситуацији када на терену фактички постоји гробље а они више нису у стању да уговором на обострано задовољавајући начин регулишу међусобне односе? На ово питање није могуће дати прихватљив одговор уколико се има у виду да поступак експропријације може потрајати дуже, услед чега се постојање оваквог правног вакуума показује неприхватљивим. Надаље, и сама околност да гробља спадају у круг ствари које се налазе ван промета (*res extra commercium*) додатно говори против овог мишљења, мада је несумњиво да и ствари ван промета могу бити предмет права својине. Не изненађује стога што судска пракса није кренула овим путем.

б) Схватање да земљиште на коме се налази гробље мора бити у друштвеној својини

8. По другом мишљењу, гробља се увек налазе на земљишту у друштвеној својини.¹⁴ Оно је резултат идеје установљене раније

¹² *Правна енциклопедија*, главни редактор Борислав Благојевић, Београд 1985, I том, стр. 447.

„У народу, у неким крајевима, чак донедавно, био се задржао обичај да земљорадник, власник земље, своје мртваце, а нарочито претке, сахрањује на међи своје земље. Но на те гробове, као и уопште на све гробове на приватном земљишту (без обзира што је сахрањивање на земљишту које не служи као гробље забрањено административним прописима) не примењују се горе наведена правила. Земљиште на коме се ти гробови налазе било би у грађанско-правном промету.“ (Андрија Гамс, *Основи стварног права*, Београд 1980, стр. 19, пасус 23).

¹³ Раније важећим Законом о сахрањивању и гробљима СРС (*Службени гласник СРС* бр. 30/65) предвиђено је у ставу 1 члана 4 да је гробље комунални објект којим управља орган одређен од општинске скупштине, без обзира на то ко има право својине на земљишту на коме се оно налази, а став 2 истог члана каже: ако на земљишту на коме се налази гробље, грађанин или грађанско правно лице има право својине, онда се права и дужности у вези са коришћењем тога земљишта утврђују уговором између општине и носиоца права својине на земљишту, или се земљиште експроприше по важећим прописима.

¹⁴ „Гробље као такво, тј. као скуп земљишних честица одређених за упокој мртваца, не може бити предмет правног промета међу грађанима односно грађанско-правним лицима. Према томе, оно не може бити ни предмет власништва тужиље, која се стога не може успешно позивати на право власништва као основ из кога јој извире тужбени захтев на предајуседа“ (Решење и пресуда Врховног

важећим Законом о удруженом раду и применим историјског тумачења у односу на сада важећи Закон о сахрањивању и гробљима, који је донет 1977. године, дакле, у време када је друштвена својина представљала доминантан својински облик. Све до доношења Закона о средствима у својини Републике Србије (*Службени гласник РС*, бр. 53/95, 3/96, 54/96, 32/97) ово мишљење се објективно показивало као и једино прихватљиво. У том смислу јединствена је била и судска пракса. Интересантно је, међутим, да су многи аутора, вероватно по инерцији, и након ступања на снагу Закона о средствима у својини Републике Србије, наставили да заступају исто мишљење.¹⁵ Правило *lex posterior derogat priori*, ипак, не оставља простор за овакво тумачење.

в) Схватање да земљиште на коме се налази гробље мора бити у државној својини

9. По трећем мишљењу, које се појавило након доношења Закона о средствима у својини Републике Србије (*Службени гласник РС* бр. 53/95, 3/96, 54/96, 32/97) гробља се налазе увек на земљишту у државној својини Републике Србије.¹⁶ Наиме, чланом 1 овог закона предвиђено је да средства у својини Републике Србије поред осталог јесу добра у општој употреби за која је законом утврђено да су у државној својини, али такође и средства која су, у складу са законом, стечена, односно која стекну државни органи и организације, органи и организације јединица територијалне аутономије и локалне самоуправе, јавне службе (јавна предузећа, установе) и друге организације чији су оснивачи Република, односно територијалне јединице, осим средстава која користе организације обавезног социјалног осигурања и средстава која су према посебном закону у својини друге организације. Чини се да ово мишљење, које је резултат примене логичког и циљног тумачења

суда НР Хрватске Рев. бр. 842/59 од 19. XI 1959, Збирка судских одлука, књига IV, св. 3, одлука бр. 400).

Указали бисмо на део образложења наведене одлуке у коме Врховни суд НР Хрватске изводи закључак да гробље не може бити предмет власништва тужиље с обзиром да представљаја *res extra commercium*, и то због тога што сматрамо да се поменута својства међусобно не искључују и да у овом случају разлог доношења одлуке није правилно означен.

¹⁵ „Сада важећи Закон о сахрањивању и гробљима не предвиђа могућност постојања приватних гробаља, већ гробљанска земљишта третира као друштвена“ (Драгућин Василић, судија Врховног суда Србије, „Основне поставке прописа о сахрањивању и гробљима и нека спорна питања у њиховој примени“, *Билтен судске праксе Врховног суда Србије* бр. 2/98, стр. 128).

Одлука Врховног суда Србије Рев. бр. 1482/98 од 30. VI 1998, *Избор судске праксе* бр. 7–8/99, стр. 29.

¹⁶ „Гробље као целина сматра се јавним добром“ (*Лексикон грађанског права*, главни редактор Обрен Станковић, Београд 1996, стр. 103). „Јавна добра у ужем или ширем смислу представљају објекте државне својине“ (*ibid.*, стр. 246).

целовитих текстова Закона о сахрањивању и гробљима и Закона о средствима у својини Републике Србије, на најбољи начин штити, у овом случају, наглашено присутан друштвени интерес. Он је исказан у свим законским и подзаконским прописима који регулишу ову материју а такође и у Кодексу погребних услуга Привредне коморе Југославије. Закон о сахрањивању и гробљима, када је реч о гробљима, предвиђа да земљиште одређено за сахрањивање умрлих мора бити у складу са одговарајућим урбанистичким планом или одлуком скупштине општине, при чему се такође морају претходно утврдити и урбанистичко-технички услови за подизање низа објеката неопходних за вршење погребне делатности, комуналних уређаја и инсталација, као и за регулисање спољних и унутрашњих саобраћајница. Као аргумент у прилог тврдњи да се гробље увек налази на земљишту у државној својини, навели бисмо и да је Законом о средствима у својини Републике Србије предвиђено да средства у својини Републике Србије поред осталог јесу и она која су, у складу са законом, стечена, односно која стекну и органи и организације јединица територијалне аутономије и локалне самоуправе (дакле, и општине које помиње Закон о сахрањивању и гробљима). На ово указујемо пошто да су за време важења Закона о удруженом раду сва гробља добила статус средстава у друштвеној својини на којима су за носиоце права располагања одређене општине.

10. Истим законом предвиђено је, надаље, да послове погребне делатности и уређивања и одржавања гробља могу вршити једино или организација или месна заједница којој је скупштина општине поверила вршење ових послова, при чему ти субјекти имају овлашћења да додељују и права коришћења гробних места (парцела). Изузетак у том смислу наведен је у чл. 6, ст. 1 Закона о уређивању и одржавању гробља бораца СРС у којем се предвиђа да борацке и друге организације могу, у споразуму са органом који управља гробљима, преузети непосредно старање о појединачним гробовима или гробљима бораца. На борацке и друге организације не може, међутим, бити пренето право додељивања права коришћења гробних места.¹⁷

11. Закон о средствима у својини Републике Србије у чл. 8, ст. 3 предвиђа да о давању на коришћење као и о отказу уговора о давању на коришћење непокретности које користе органи територијалних јединица и друге организације одлучује орган утврђен

¹⁷ „Не постоји правни основ за давање овлашћења СУБНОР-у да издаје дозволе за одређивање простора за сахрањивање, односно за сахрањивање на одређено гробље и гробно место, пошто је уређивање ових питања у надлежности скупштине општине и за то овлашћених органа општине“ (Одлука Уставног суда Србије ИУ – 165/91 од 3. X 1991, *Билтен Уставног суда Републике Србије* бр. 2/91).

законом, односно статутом територијалне јединице и друге организације, уз сагласност Републичке дирекције за имовину Републике Србије, што представља механизам који, по нашем мишљењу, обезбеђује услове за ефикасну заштиту друштвених интереса и када су у питању гробља, будући да организација која те послове не обавља на одговарајући начин може бити замењена другом. Уколико се, међутим, ради о јавним предузећима са претежно државним капиталом, јасно је да се ту у циљу заштите друштвених интереса ефикасно могу применити други методи јер овим предузећима ионако управља држава. Ситуација је, такође, подједнако повољна и када су ови послови поверени месним заједницама. У случају када се борацке и друге организације, у смислу Закона о уређивању и одржавању гробља бораца СРС, непосредно старају о појединачним гробовима или гробљима бораца на начин који није одговарајући, то право им може бити одузето одлуком органа односно организације која управља гробљем.

12. Подржавајући тумачење према коме се гробља налазе искључиво на земљишту у државној својини, указујемо на то да је оно поред осталог резултат и једне шире тенденције, присутне од момента доношења сада важећих устава (савезног и републичког), која за последицу има и константно квантитативно увећање објеката државне својине на рачун објеката друштвене својине.

3. Последице сахрањивања ван места одређеног за сахрањивање умрлих везане за права на самом земљишту

13. И поред очигледно прихватљиве аргументације која стоји иза мишљења да се гробља увек налазе на земљишту у државној својини, морамо указати и на неке граничне случајеве у којима се, истина ретко, на парцелама које се воде као приватно власништво налази један или више гробова (по правилу предака лица које се води као власник предметног земљишта). Овде се пре свега поставља питање да ли се у таквим ситуацијама може уопште говорити о постојању гробља у правом смислу те речи. Сматрамо да ту постоје разлике и да одговор мора бити негативан ако се на таквом месту налази један или мањи број гробова, зато што увек постоји могућност да се ти гробови, ионако формирани кршењем позитивних прописа,¹⁸ изместе¹⁹ и то утолико пре уколико се ради о

18 У члану 1, став 1 Закона о сахрањивању и гробљима речено је да се покопавање посмртних остатака умрлог врши на гробљу које је у употреби, а чланом 24 је предвиђена прекршајна одговорност за лица која врше покопавања умрлог ван гробља које је у употреби.

19 Став 1 члан 19 Закона о сахрањивању и гробљима каже да се посмртни остаци сахрањеног могу ископати и пренети на друго гробље, по претходно прибављеном одобрењу општинског надлежног органа и органа надлежног за послове санитарне инспекције, ако је на другом гробљу обезбеђено гробно место за сахрану.

случајевима скоријег сахрањивања. У таквим ситуацијама предметно земљиште остаје и даље у приватној својини и правном промету. Када је, међутим, парцела која се води као приватна својина дужи низ година у већој мери или потпуно прекривена гробовима, тако да јој се више не може вратити ранија намена, сматра се да представља гробље и да је на тај начин прешла у државну својину, при чему ранији носиоци права својине могу имати само право на накнаду у висини тржишне вредности предметног земљишта, што је резултат аналогне примене Закона о експропријацији.²⁰ Ваља напоменути да је овде реч о посебном начину стицања државне (и друштвене) својине. Поједини теоретичари овај облик стицања државне (и друштвене) својине називају стицањем без правног основа, при чему и судови и сами теоретичари то правдају разлозима друштвено-економске целисходности.²¹ Рок застарелости (ради се иначе о општем року застарелости) за потраживање ове накнаде, попут рокова застарелости за потраживање накнаде за изузете и експрописане непокретности, почиње тећи тек од момента склапања поравнања или доношења судске одлуке, којима је уврђена висина накнаде.²² Захваљујући оваквом тумачењу, зас-

20 „Уколико је парцела која се води као власништво тужених кроз дуги низ година потпуно прекривена гробовима, тако да јој се више не може вратити ранија намена, нити би се у целини или у претежном делу могла предати туженима, могло би се сматрати да је постала саставни део гробља (суседне парцеле која представља гробље), те да је на тај начин прешла у друштвену својину, па тужени имају само право на накнаду у висини тржишне вредности аналогно Закону о експропријацији“ (Одлука Врховног суда Србије Рев. бр. 1482/98 од 30. VI 1998, *Избор судске праксе* бр. 7–8/99, стр. 29).

21 „Друга особеност у заштити друштвене својине може се запазити у споровима за повраћај ствари у којима се друштвено-правно лице појављује као тужени. У оваквом спору тужилац (нарочито ако је реч о физичком лицу, мада је било случајева у којима се као тужилац појављивало друштвено-правно лице) не може увек успети са захтевом да му се врати индивидуално одређена ствар, иако је иначе његов захтев основан. Судови су, полазећи од заштите друштвене својине, стали на становиште да, у случају када би повраћај индивидуално одређене ствари био штетан за друштвено-правно лице, тужени треба да врати не ту ствар него неку другу, или да да накнаду у неком другом облику“ (Миодраг Орлић, *Друштвена својина и самоуправљање, II део*, Миодраг Орлић и Верољуб Рајковић, Београд, 1984, стр. 14 и 15, пасус 5).

Рајко Јелић, *Посебни облици права својине у СРЈ*, Београд 1999, стр. 136.

Одлука Савезног врховног суда Рев. бр. 2517/61 од 27. IV 1962, (према Миодрагу Орлићу, *Друштвена својина и самоуправљање, II део*, Миодраг Орлић и Верољуб Рајковић, Београд 1984, стр. 14, пасус 5.).

22 „Застарелост потраживања правичне накнаде за непокретности које су прешле у друштвену својину по основу експропријације, односно национализације, или по другом законском основу, где се накнада одређује по службеној дужности, почиње да тече првог дана после дана када је ранији власник непокретности према закону Републике имао право да захтева накнаду одређену поравнањем, односно одлуком суда. Потраживање већ утврђене правичне накнаде за наведене непокретности застарева по чл. 379 Закона о облигационим односима“ (Правно схватање Грађанско одељења Врховног суда Србије, утврђено на седници одржаној 8. IX 1986, и закључак са Саветовања грађанских и грађанско-привредних одељења

нованом пре свега на начелу правичности, сматра се, у случају када накнада није одређена поравнањем односно одлуком суда, да рок застарелости није ни почео тећи, па самим тим, није могуће са успехом истицати ни приговор застарелости.

14. Управо код одређивања накнаде за земљиште на коме се налази гробље долази до пуног изражаја постојање потребе за утврђењем носиоца права својине на самом земљишту. Уколико би се, наиме, прихватило да се гробље налази у душтвеној својини, накнаду би била дужна да исплати одговарајућа општина, док би у случају да се ради о државној својини, ту накнаду била дужна да исплати Република Србија.

15. Добро решење везано за изложени проблем садржано је у чл. 32, ст. 1 Закона о погребној дјелатности и уређивању и одржавању гробља РС. Он предвиђа да гробове и надгробне споменике подигнуте после 1945. године без одобрења надлежног органа, на местима која на прописани начин нису била одређена као гробља, треба уклонити и посмртне остатке пренети у гроб на гробљу у употреби у року од пет година од дана ступања на снагу овог закона. Ставом 2 истог члана одређено је да је ту обавезу дужна да изврши породица сахрањеног, а ако ње нема, онда општина. Због непостојања сличног решења у Закон о сахрањивању и гробљима РС, мислимо смо да садржина наведене одредбе црногорског закона треба да представља путоказ и за поступање судова у Републици Србији. Основни квалитет решења у црногорском закону огледа се у томе што је законодавац врло одређено, у једном дугом периоду гледано уназад, искључио могућност стварања гробаља на местима која за то нису подобра. Испољена рестриктивност овде има своје пуно оправдање. То произлази и из решења садржаних у члану 4 Закона о сахрањивању и гробљима РС, који у ставу 1 изричито предвиђа да се гробљем сматра земљиште које је одговарајућим урбанистичким планом или одлуком скупштине општине одређено за сахрањивање умрлих, а све то је условљено и логичном потребом да се претходно утврде урбанистичко-технички услови за подизање објеката неопходних за вршење погребне дјелатности, комуналних уређаја и инсталација, и за регулисање спољних и унутрашњих саобраћајница. Такође је неопходно да се обезбеди заштита изворишта и објеката за снабдевање водом за

Савезног суда, врховних судова и Врховног војног суда од 28. и 29. V 1986, Александар Радованов, *Начелни ставови и закључци Савезног суда, врховних судова и Врховног војног суда*, Нови Сад 1996, стр. 68, закључак 68).

„Право на накнаду за експрописану непокретност не застарева. Може застарити само потраживање које је утврђено по основу ове накнаде“ (Одлука Врховног суда Србије Гзз. 101/96 од 2. X 1996, *Билтен правне праксе из обласи грађанско-правне заштитне законитости Републичког јавног тужилаштва Србије*, јануар–децембар 1996, Београд 1997, стр. 12–13).

пиће, да се изврши провера геолошког састава тла, санитарних и других услова прописаних за подизање гробља.²³

II. ПРАВО КОРИШЋЕЊА ГРОБНОГ МЕСТА

1. Појам права коришћења гробног места

16. Право коришћења гробног места је имовинско право које се не гаси смрћу носиоца права.²⁴ Одговор на питање да ли ово право спада у круг стварних или облигационих права, захтева сложенију анализу. Ни новија домаћа правна теорија као ни судска пракса нису се конкретно бавиле овим питањем. При том, правни аутори убрајају различита права у иначе ограничен круг стварних права (начело *numerus clausus*). Тако према Обрену Станковићу, у круг стварних права, поред права својине, службености (стварних и личих), улазе и ручна залога, станарско право, право грађења, закуп и послуга.²⁵ По Оливеру Антићу, у круг стварних права, поред права својине, службености и залоге спадају и право закупа, станарско право, право прече куповине, реални терети, право грађења, а од момента предаје ствари закупцу, и право које купац има на ствари јесте стварно право.²⁶ Андрија Гамс је у круг стварних права, поред права својине, службености и залоге сврстао још и реалне терете, право грађења и етажну својину, указујући и на постојање нарочитих стварних права која представљају грађанско-правни израз друштвене својине, и то: права располагања, права трајног коришћења земљишта у друштвеној својини и станарског права.²⁷ Миодраг Орлић је у права са претежно стварноправним

23 „Полазећи од чињенице да је наведено подручје пољопривредно, да за исто није донет детаљни урбанистички план, односно урбанистичка основа, Уставни суд сматра да је оспорена одлука о одређивању локације месног гробља који је донела скупштина општине могла бити донета на основу чл. 4 Закона о сахрањивању и гробљима РС и чл. 66, ст. 1 и 4 Закона о планирању и уређењу простора и просторном плану СРС, према којима услове за уређење простора за изградњу објеката друштвено-правних лица (до доношења одговарајућег урбанистичког плана) може да утврди скупштина општине по поступку прописаном за доношење урбанистичког плана, што значи да се истим утврђује општи интерес за експропријацију земљишта, како према чл. 18 овог закона, тако и према одредбама Закона о експропријацији“ (Одлука Уставног суда Србије ИУ – 282/92 од 3. XII 1992, *Билџен Уставног суда Републике Србије* бр. 2/92, Београд, фебруар 1993, стр. 93–94).

24 Одлука Врховног суда Србије Рев. бр. 1955/87, *Билџен Окружног суда у Београду* бр. 29 30/1988, стр. 68–69.

25 Обрен Станковић, *Увод у грађанско право*, Обрен Станковић и Владимир Водинелић, Београд 1996, стр. 109, пасус 315.

26 Оливер Антић, *Приручник за полагање правосудног испитија*, редактори Оливер Антић, Ратко Марковић и Зоран Стојановић, Београд 1998, стр. 658–659.

27 Андрија Гамс, *Основи стварног права*, осмо издање, Београд 1980, стр. 12 и 13, пасуси 5 и 6.

обележјима сврстао и право закупа (од момента предаје ствари од стране закуподавца закупцу)²⁸ и станарско право. Петар Симонети у круг стварних права убраја и право грађења и трајно право коришћења.²⁹ При томе се, колико је нама познато, нико од савремених домаћих правних писаца није изјаснио о правној природи самог права коришћења гробног места. Од старијих аутора то је учинио Душан Пантелић, који је право на гробу и гробници дефинисао као једно стварно и непокретно право употребе особене природе са специјалном наменом, чије је преношење било добротним или теретним уговорима *inter vivos* забрањено. Овај аутор је такође указао и на то да се наведено право приближава јавним добрима, будући да се, за разлику од осталих стварних имовинских права, не уписује у земљишне књиге.³⁰

17. Ради утврђивања природе права коришћења гробног места, поћи ћемо од правних института који су сродни овом праву. Ту пре свега мислимо на право закупа, станарско право и право закупа на неодређено време на становима у државној и друштвеној својини, а такође и на право коришћења неизграђеног градског грађевинског земљишта.

18. У домаћој правној теорији више присталица има мишљење према коме код права закупа претежу његова стварноправна обележја. Заступници изложеног схватања указују при том да ово право постаје стварно право тек моментом предаје ствари закупцу. Многобројни су разлози за сврставање права закупа у круг стварних права. Један разлог је и околност да се ради о праву које се уписује у земљишне књиге, што представља једно од обележја стварних права (начело јавности стварних права). Ипак, и у ситуацији кад ово право није уписано у земљишне књиге, непосредна правна власт закупца на ствари чији је држалац довољно је очигледна да обезбеђује публицитет. Захваљујући овој околности, право закупа делује према свима (*erga omnes*) без обзира на савесност односно несавесност трећих лица. Тиме ово право надилази заштиту у виду „супротстављивости“ која карактерише облигациона права и која његовим носиоцима пружа заштиту једино у односу на трећа несавесна лица.³¹ У контексту права коришћења гробног

28 Миодраг Орлић, *Правна природа закупа*, докторска дисертација, Београд 1974, стр. 514, пасус 531.

29 Петар Симонети, *Право грађења*, Сарајево – Београд 1986, стр. 231.

30 Душан Пантелић, „Приватно–правни положај гробова и надгробних споменика“, *Архив за правне и друштвене науке*, књига педесет шеста, Београд 1939, стр. 86–87.

31 Миодраг Орлић, *Стварно право*, четврто издање, Обрен Станковић и Миодраг Орлић, Београд 1989, стр. 427, пасус 1224.

Упоредити: Слободан Перовић, *Коментар Закона о облигационим односима*, књига друга, редактори Слободан Перовић и Драгољуб Стојановић, Горњи Милановац – Крагујевац, 1980, стр. 243 и 281–282.

места, утврђивање правне природе права закупа показује се посебно значајним и због тога што се на питања из ове материје, која нису регулисана посебним одредбама, супсидијарно примењују одредбе о закупу.

19. У случају станарског права и права закупа на неодређено време на становима у државној и друштвеној својини, њихова стварноправна природа још је очигледнија. Изнету тврдњу не доводи у питање ни околности да се ова права не уписују у земљишне књиге. Овде је, наиме, непосредна правна власт на ствари јасно изражена кроз право коришћења стана (што представља њихову суштинску карактеристику), захваљујући чему се носиоци ових права могу супротставити свим трећим лицима.³² Има, међутим, и супротних мишљења. Врховни суд Србије (у својој одлуци Рев. бр. 6892/97 од 11. IV 1998) у делу интересантном за нас, изнео је следеће правно становиште: „Неосновани су ревизијски наводи као и становиште јавног тужиоца Србије који је у свом изјашњењу подржао ревизију тужиље да стан у суштини представља заједничку имовину брачних другова, јер су они својство суносиоца станарског права стекли у периоду трајања брачне заједнице. Чињеница стицања станарског права је ирелевантна, јер *станарско право* не представља имовину коју су супрузи стекли радом у току брачне заједнице. Оно је представљало право трајног и несметаног коришћења стана и право учешћа у управљању стамбеним зградама. *По својој правној природи, иако садржи извесне стварноправне елементе (право коришћења), оно у основи има облигационоправну природу. Његов преображај у стварно право (право својине, сувојине и заједничке својине) извршен је тек ошкуйом стана.*“ Уколико бисмо цитирани став Врховног суда Србије везан за правну природу станарског права аналогно применили и на право коришћења гробног места, наметнуо би се закључак да је и право коришћења гробног места облигационо право. Међутим, према аргументима које смо већ изнели, мислимо да се не може прихватити схватање Врховног суда Србије о облигационоправној природи станарског права.

20. Аргументи изнети у прилог стварноправној природи претходно побројаних права присутни су и у случају права коришћења

32 Миодраг Орлић, *Стварно право*, четврто издање, Обрен Станковић и Миодраг Орлић, Београд 1989, стр. 443, пасуси 1265–1274.

„Станарско право је једно посебно и сложено право у нашем правном систему. Састављено од разнородних овлашћења, оно је, по својим преовлађујућим елементима, најближе стварним правима, па се може рећи да представља једно ново стварно право. У поступку примене права, поред примене правила Закона о стамбеним односима, на станарско право ће, на питања која нису регулисана или у случају сумње, бити примењена правила стварног права, ако суштина проблема не упућује на друге гране (најчешће облигационог) права, оне гране којој „припада“ спорни елемент“ (Драгор Хибер, *Пресџанак станарског права*, магистарски рад, Београд 1982, стр. 105, пасус 34).

неизграђеног градског грађевинског земљишта. И овде је, наиме, носилац права држалац предметне ствари и као такав експониран у односу на сва трећа лица. При томе је стварноправна природа овог института још очигледнија а самим тим и мање спорна ако се има у виду да се и у овом случају ради о земљишнокњижном праву.

21. Стварно право је оно право које се може супротставити свима и које при томе има за објекат извлачење одређених користи из ствари, а облигационо право или право потраживања је оно право које се може супротставити одређеним лицима а које за објекат има одређено понашање (престацију) одређеног лица (дужника).³³ Уколико изложену аргументацију посматрамо у светлу наведених дефиниција, намеће се закључак да је право коришћења гробног места једно стварно право јер је очигледно да се може супротставити свима, а при томе за објекат има извлачење одређених користи из ствари. Стварноправну природу овог института не може довести у питање ни околност да се ово право не уписује у земљишне књиге, будући да поменута особеност само указује на њену специфичну правну природу која, као ни у случају станарског права и права закупа на неодређено време на становима у државној и друштвеној својини, не може довести до сврставања ових права у неку другу групу права.

2. Стицање права коришћења гробног места

а) Доделивање њрава коришћења гробног места

22. Ставом 1 члана 17 Закона о сахрањивању и гробљима РС предвиђено је да организација удруженог рада (сада Предузеће за погребне услуге) која врши послове погребне делатности и уређивања и одржавања гробља, или месна заједница којој је поверено вршење тих послова, даје на коришћење гробна места (парцеле) под условима и на начин утврђен одлуком скупштине општине. Исто решење је предвиђено и чл. 17 Закона о погребној дјелатности и уређивању и одржавању гробља РЦГ. У том смислу надлежни орган доноси и решење којим се то право установљава. Посмртни остаци сахрањених морају почивати у гробном месту најмање десет година од дана сахрањивања, при чему, по истеку тог рока, почивање посмртних остатака могу продужити чланови породице, сродници и друга лица која за то имају интерес, под условима које утврди скупштина општине. На издато гробно место примењују се одредбе о закупу³⁴ које при том не смеју бити у супротности са

³³ Миодраг Орлић, *Правна њрирода закупа*, докторска дисертација, Београд 1974, стр. 513–514, пасус 530.

³⁴ *Лексикон ѡрађанског њрава*, главни редактор Обрен Станковић, Београд 1996, стр. 103.

Законом о сахрањивању и гробљима РС и правном природом права коришћења гробног места. У том смислу треба указати да је чланом 18, став 3 Закона о сахрањивању и гробљима РС предвиђено да се у исто гробно место не може извршити сахрањивање уколико од претходне сахране није протекло десет година, осим у случајевима кад скупштина општине утврди другачије. Према решењу садржаном у члану 16 Одлуке о сахрањивању и гробљима (*Службени лист грана Београда* бр. 22/90 од 19. X 1990) за коришћење гроба и места за смештај урне плаћа се накнада која се одређује у годишњем износу; плаћа се унапред најкасније у року од 30 дана од дана истека рока за који је накнада већ плаћена, и то унапред за период од десет година. Ова накнада поред осталог обухвата и сразмеран део трошкова уређења, одржавања и управљања гробљем.

23. Ако је титулар права коришћења гроба грубо повредио своје обавезе, право коришћења може му бити одузето и пре истека рока на које је установљено.³⁵

б) Наслеђивање њрава коришћења гробног места

24. Закон о сахрањивању и гробљима, осим што у ставу 2 чл. 17 изричито каже да се гробно место које је дато на коришћење не може ставити у правни промет, не одређује ближе овај појам. Како је у чл. 1 истог закона предвиђено да се поред осталог и сахрањивање умрлих врши на начин утврђен прописом скупштине општине, донетим у складу са начелима овог закона и другим прописима који се односе на сахрањивање и гробља, законодавац је тиме дао могућност да се појам правног промета конкретизује одлукама скупштина општина. Тако је нпр. у ставу 1 чл. 17 Одлуке о сахрањивању и гробљима (*Службени лист грана Београда* бр.

Кодекс о сахрањивању Привредне коморе Југославије (саставили Обрад Станојевић и Триво Инђић; усвојен 18. IX 1989), Београд 1990. – Члан 91 у ставу 1 предвиђа да се гробови могу користити уз накнаду на неодређено време или на одређени рок који не може бити краћи од периода потребног за распадање тела, а у ставу 2 каже се да право коришћења није обичан закуп већ право са имовинским и јавноправним елементима, за које важи посебан правни режим.

Чланом 568 Закона о облигационим односима предвиђено је да се одредбе главе XI која регулише закуп неће примењивати на закупе уређене посебним прописима. Много је, међутим, боље решење садржано у члану 526 Скица за законик о облигацијама и уговорима, који предвиђа да се одредбе из одељка који регулише закуп неће примењивати на закупе уређене у *појединостима* посебним законима (Михаило Константиновић, *Скица за законик о облигацијама и уговорима*, Београд 1996, стр. 195, чл. 526). Израз „у потпуности“ овде норми даје другачији и истовремено једини логични смисао. Тиме што из Скице није преузео једино тај израз, законодавац је направио очигледан пропуст. Судови, међутим, ову одредбу Закона о облигационим односима тумаче на једини могући начин, тј. у свему како то произлази из текста садржаног у Скици.

³⁵ Члан 96 Кодекса о сахрањивању Привредне коморе Југославије.

22/90) одређено да корисник гробног места нема право да коришћење гробног места пренесе на друго лице, а у ставу 2 истог члана пише да у случају смрти корисника гробног места, право коришћења гробног места, припада лицу које је оглашено за његовог наследника.³⁶

Извесна недореченост ових ставова имала је за последицу да су у једном периоду и на нивоу Врховног суда Србије заузимани различити ставови, што је за резултат имало појаву правне несигурности. При том, никада није било дилеме око тога да је право коришћења гробног места имовинско право које се смрћу носиоца права не гаси, и да то право може прећи на његове законске наследнике. Једино је било спорно да ли права коришћења гробног места могу наследити и тестаментални наследници (тј. да ли је овде у питању правни промет или не)?

25. По једном мишљењу, које је било заступљено и у низу старијих одлука Врховног суда Србије, право коришћења гробног места могу наследити једино законски наследници, дакле, не и тестаментални наследници, јер се у овом другом случају ради о правном промету, који није дозвољен.³⁷ Најинтересантније објашњење у вези с тим јесте оно које указује да се гробна места налазе на неизграђеном градском грађевинском земљишту и да се сходно томе и наслеђивање права коришћења гробних места, као и права коришћења неизграђеног градског грађевинског земљишта, мора извршити у складу са Законом о грађевинском земљишту (*Службени гласник РС*, бр. 44/95, 16/97), који у ставу 4 чл. 34 у вези са ставом 2 члана 30 Закона о грађевинском земљишту (*Службени гласник СРС*, бр. 23/90 и *Службени гласник РС*, бр. 3/90, 53/93, 67/93 и 48/94), предвиђа да право коришћења неизграђеног градског грађевинског земљишта могу наследити једино законски наследници ранијег сопственика неизграђеног градског грађевинског земљишта и законски наследници брачног друга, потомка, усвојеника, родитеља и усвојиоца на које је ранији сопственик пренео та права. Поборници овог мишљења сматрају, дакле, да је круг потенцијалних наследника права коришћења гробног места ограничен.³⁸

26. По другом мишљењу, право коришћења гробног места може се наслеђивати и по основу закона и по основу тестаментa,

³⁶ Чланом 91 Кодекса о сахрањивању Привредне коморе Југославије у ставу 1 предвиђено је да се на право коришћења примењују посебни прописи које доносе надлежни органи, а у ставу 2 истог члана да се, ако ових прописа нема, примењују општа начела закона о наслеђивању.

³⁷ Одлука Врховног суда Србије Рев. бр. 1955/87, *Билтен Окружног суда у Београду* бр. 29 30/1988, стр. 68–69.

³⁸ Решење Врховног суда Србије Рев. бр. 1767/94 од 14. IX 1995, *Билтен Окружног суда у Београду* бр. 45/1997, стр. 108.

без додатних ограничења.³⁹ Оно се, уједно, поклапа и са закључком донетим на седници Грађанског одељења Врховног суда Србије, одржаној 7. IV 1997, захваљујући коме су, надаље, отклоњене недоумице у судској пракси. Ово схватање одстранило је једно ограничење које није било засновано на позитивним прописима. Наиме, чл. 1 ст. 2 Закона о наслеђивању (*Службени гласник РС*, 46/95) предвиђа да заоставштину чине сва наслеђивању подобна права која су оставиоцу припадала у тренутку смрти, а чл. 2 истог закона – да се може наследити на основу закона и на основу завештања (тестаментa). Уколико се, имајући то у виду, пође од неспорног становишта да право коришћења гробног места представља имовинско право које се не гаси смрћу носиоца права, онда је јасно да без изричите позитивноправне одредбе која би налагала супротно, нема основа за стављање тестаментарних наследника у неповољнији положај у односу на законске наследнике.

в) Положај разведеног брачног друга

1° Увођење у проблем

27. Једна од интересантних тема у вези са правом коришћења гробног места јесте она која се тиче положаја разведеног брачног друга у ситуацији када је други разведени брачни друг у току трајања брачне заједнице на своје име стекао право коришћења гробног места. У највећем броју случајева, на име накнаде за стицање овог права издвајају се прилична заједничка новчана средства брачних другова или чланова породичног домаћинства. Изузетак у том смислу представљају поједина сеоска гробља на којима се не плаћа накнада за стицање права коришћења гробног места. Ово питање посебно добија на значају када се има у виду да разведени брачни друг не спада у круг лица која, нпр. у смислу чл. 18, ст. 2 Одлуке о сахрањивању и гробљима (*Службени лист града Београда* бр. 22/90 од 19. X 1990) могу бити сахрањена на предметном гробном месту, чак и у ситуацији када би други разведени брачни друг, носилац права коришћења на предметном гробном месту, дао сагласност за то.

Закон о сахрањивању и гробљима РС и Закон о погребној дјелатности и уређивању и одржавању гробља РЦГ не садрже одредбе које би регулисале положај разведеног брачног друга у погледу права коришћења гробног места. То питање није регулисано ни у Одлуци о сахрањивању и гробљима града Београда, а

³⁹ Одлука Врховног суда Србије Рев. бр. 7323/98 од 13. V 1999, *Избор судске праксе* бр. 12/1999, стр. 42.

Одлука Округног суда у Београду Гж. бр. 4813/98 од 4. VI 1998, *Билтен судске праксе Првог оштинског суда у Београду* бр. 4, септембар 1998, стр. 58.

није нам познато да је ово питање нормирано ни у одговарајућим одлукама било које општине или града у Републици Србији. Једина одредба у том смислу садржана је у Кодексу погребних услуга Привредне коморе Југославије, који у члану 79 предвиђа да ће суд, уколико не постоји споразум разведених супруга, решавајући имовинске односе, донети одлуку и о праву коришћења гроба (гробнице). У вези са овом одредбом намеће се низ питања у погледу којих не можемо рачунати на помоћ ни судске праксе ни домаће правне теорије.

2° Да ли право коришћења гробног места улази у режим заједничке имовине

28. Прва дилема коју у тражењу одговора на постављени проблем морамо разрешити јесте да ли право коришћења гробног места улази у заједничку имовину брачних другова или не? Ставом 1 члана 321 Закона о браку и породичним односима РС предвиђено је да имовина коју су брачни другови стекли радом у току брачне заједнице представља њихову заједничку имовину, а ставом 2 истог члана – да заједничку имовину чине *сва стварна и њражбена љрава*. Из овакве на први поглед јасне законске одредбе произлази да одговор на наше питање зависи од тога да ли право коришћења гробног места има карактер стварног или облигационог права.

29. Значајан број аутора, ипак, међу стварним правима прави разлику између оних која су подобна да уђу у састав заједничке имовине брачних другова и оних која то нису. У вези са тим треба истаћи да ови аутори као стварна права подобна да буду предмет заједничке имовине неспорно третирају право својине, стварне службености и залогу.⁴⁰ У овом контексту потребно је указати и на закључак Грађанског одељења Врховног суда Србије, од 21. VI 1993, према коме станарско право и право закупа на неодређено време на стану у државној и друштвеној својини не улазе у режим заједничке имовине. Овакво схватање, по нашем мишљењу, треба

40 „Значи, *заједничка су, не само својина* у оквиру те имовине, својина на разним стварима, *него, у љринишиу, и друђа айсолујина љрава, уколико то њихова љприрода дозвољава*, а и релативна, тј. облигациона права. Због тога, и потраживања и обавезе у оквиру заједничке имовине припадају брачним друговима неподељено као и стварна права у имовини“ (Андрија Гамс и Љиљана Ђуровић, *Брачно и љпородично имовинско љправо*, Београд 1985, стр. 47, пасус 107; део текста је подвукао аутор овог чланка).

„Заједничку имовину сачињавају стварна и тражбена права и обавезе. Стварна права као предмет заједничке имовине могу бити право својине, стварне службености и залога. Тражбена права треба да се односе на правне послове у вези са заједничком имовином или заједничким радом брачних другова“ (Спиридон Јовановић, *Приручник о заједничкој својини*, Београд 1979, стр. 22–23).

„Од стварних права, предмет заједничке имовине може бити право заједничке својине, службеност, залога, и право етажне својине“ (Рајко Суђум, *Имовински односи брачних друђова*, Београд, 1982, стр. 133–134).

применити и на институт права коришћења гробног места. То значи да се решење мора тражити ван оквира Закона о браку и породичним односима РС.

3° Испитивање могућности примене аналогије у односу на сродне правне институте

30. Следећи корак везан је за анализу института који су сродни праву коришћења гробног места. Ради се, са једне стране, о станарском праву и праву закупа на неодређено време на стану у друштвеној или државној својини, а са друге стране, о праву коришћења неизграђеног градског грађевинског земљишта.

аа) Примена аналогије у односу на станарско право и право закупа на неодређено време на стану у друштвеној или државној својини

31. За разлику од претходних закона који су регулисали ту материју Закон о стамбеним односима (*Службени гласник СРС*, бр. 12/90, 47/90 и 55/90 и *Службени гласник РС*, бр. 3/90 и 7/90) није прихватио решење према коме су брачни другови суносиоци станарског права, односно права закупа на стану. Идентичан приступ има и Закон о становању (*Службени гласник РС*, бр. 50/92, 76/92, 84/92, 33/93, 53/93, 67/93, 46/94, 47/94, 48/94, 44/95, 49/95, 16/97). Упркос томе брачни другови су сачували једнаке позиције. То недвосмислено произлази како из позитивних решења према којима брачни другови имају право да заједно користе стан тако, и из околности да у случају смрти носиоца права закупа то право може првенствено стећи други брачни друг.⁴¹ Најважнији разлог за такву тврдњу везан је, међутим, за одредбу чл. 35, ст. 4 Закона о становању РС, према којој се у случају развода брака разведени супружници споразумевају о томе ко ће од њих наставити са коришћењем стана у својству закупца, при чему ће, ако споразум не постигну на предлог једног од супружника, надлежни суд у ванпарничном поступку донети решење о одређивању супружника који наставља са коришћењем стана у својству закупца, водећи рачуна о стамбеним потребама разведених супружника и њихове деце, о томе ко је купац стана, о материјалном и здравственом стању супружника итд. Уколико већ изнете наводе везане за станарско право и право закупа на неодређено време на становима у државној

⁴¹ Чланом 34, ст. 1 Закона о становању РС (*Службени гласник РС*, бр. 50/92, 76/92, 84/92, 33/93, 53/93, 67/93, 46/94, 47/94, 48/94, 44/95, 49/95, 16/97) предвиђено је да у случају смрти закупца или његовог исељења из стана, купац на том стану постаје члан породичног домаћинства који је наставио да користи тај стан, и то по следећем редоследу: брачни друг, дете рођено у браку, ван брака, усвојено дете и пасторче; ако у стану није остао нико од ових чланова породичног домаћинства, купац постаје родитељ закупца, родитељ његовог брачног друга или лице које је купац дужан по закону да издржава ако је становало у том стану и нема решено стамбено питање.

и друштвеној својини посматрамо у светлу одредбе члана 79 Кодекса о сахрањивању, који предвиђа да ће суд при решавању имовинских односа, ако не постоји споразум разведених супруга, донети одлуку и о праву коришћења гроба (гробнице) – може нам се учинити да ту има простора за примену аналогије. У том смислу чини се прихватљивим решење према коме разведени брачни другови могу склопити и споразум којим би се утврдило да право коришћења гробног места припада другом разведеном брачном другу а не ономе на кога се до постизања тог споразума ово право водило. У ситуацији када нема могућности за постизање споразума, по тужбеном захтеву разведеног брачног друга на кога се не води право коришћења гробног места у моменту утужења, о томе би одлучивао суд по правилима парничног поступка. При томе, било споразумом разведених брачних другова било одлуком суда, једино би се могло утврдити да ово право у целини припада једном од разведених брачних другова; не може се установити постојање права сукоришћења гробног места у корист оба разведена брачна друга, будући да то није могуће ни у случају поменутих сродних института. Има много разлога који би, у случају прихватања ове аналогије, требало да наведу суд да ово право додели једном односно другом разведеном брачном другу, и ту задатак суда никако не би био лак. Чини се да би у том смислу могле бити од значаја и следеће околности: да ли је то право стечено у току брака или не, да ли неко од разведених брачних другова има право коришћења или сукоришћења на неком другом гробном месту, да ли је у предметној гробници неко већ сахрањен и, ако јесте, у каквом се сродничком односу сахрањени налазио са разведеним брачним друговима, да ли је право коришћења стечено наслеђивањем, итд.

бб) Примена аналогије у односу на право коришћења неизграђеног градског грађевинског земљишта

32. Други институт, сродан праву коришћења гробног места, јесте право коришћења неизграђеног градског грађевинског земљишта. Морамо, међутим, одмах указати и на једну значајну разлику. Наиме, став 4 члана 34 Закона о грађевинском земљишту,⁴² за разлику од Закона о сахрањивању и гробљима, предвиђа могућност да се право коришћења неизграђеног градског грађевинског земљишта правним послом пренесе на трећа лица, мада круг тих трећих лица објективно ограничава на врло узак круг сродни-

⁴² У ставу 4 члана 34 Закона о градском грађевинском земљишту (*Службени гласник РС*, бр. 44/95 и 16/97) у вези са ставом 1 члана 30 Закона о грађевинском земљишту (*Службени гласник СРС*, број 23/90 и *Службени гласник РС*, бр. 3/90, 53/93, 67/93 и 48/94) предвиђено је да права из чл. 27 и 29 овог закона ранији сопственик може пренети на брачног друга, потомке, усвојенике, родитеље и усвојиоце, који ова права не могу пренети правним послом на друга лица.

ка. Дакле, Закон о грађевинском земљишту не искључује правни промет и тиме се његова решења везана за право коришћења неизграђеног градског грађевинског земљишта показују мање крутим од решења које је Закона о сахрањивању и гробљима предвидео за право коришћења гробног места. Позитивни прописи не дозвољавају установљење права сукоришћења на неизграђеном градском грађевинском земљишту по основу стицања у брачној или ванбрачној заједници.⁴³ Овакво решење, колико год било неправично, у пракси ретко изазива негативне последице јер брачни или ванбрачни друг који није носилац права коришћења на неизграђеном градском грађевинском земљишту накнадно стиче заједничко трајно право коришћења на земљишту по основу стицања у брачној или ванбрачној заједници, и то истовремено са стицањем права заједничке својине, односно сусвојине на стамбеној згради подигнутој на истом земљишту. То право настаје са изградњом зграде и траје док зграда постоји.⁴⁴ Код права коришћења гробног места, могућност такве накнадне корекције не постоји.

вв) Закључак

33. Примена аналогije у односу на институте станарског права и права закупа на неодређено време на становима у државној и друштвеној својини, са једне стране, и на институт права коришћења неизграђеног градског грађевинског земљишта, са друге стране, води нас ка супротстављеним закључцима. Уколико прихватимо да има места аналогiji са институтима станарског права и права закупа на неодређено време на становима у државној и друштвеној својини, као резултат се појављује закључак да разведени брачни друг може стећи право коришћења гробног места које се пре тога водило на другог разведеног брачног друга, и то или на основу споразума разведених брачних другова или, кад тог споразума нема, на основу судске одлуке (ако суд нађе да претежу разлози у корист разведеног брачног друга на кога се ово право до тада није водило). То би значило уподобљавање ове ситуације оној која настаје када је у питању закуп на неодређено време на становима у државној и друштвеној својини у случају развода брака носиоца тог права, и самим тим би подразумевало и прихватање

⁴³ Петар Симонети, *Право грађења*, Сарајево – Београд 1986, стр. 219. Супротно решење је било предвиђено у чл. 214 Грађанског законика Чехословачке (Видети: Петар Симонети, *ibid.* стр. 219).

⁴⁴ Законом о грађевинском земљишту (*Службени гласник РС*, бр. 44/95, 16/97) предвиђено је у чл. 18 ст. 1 да се градско грађевинско земљиште користи по основу својине на том земљишту, својине на објекту, односно коришћења објекта изграђеног на том земљишту, или на основу акта о давању на коришћење градског грађевинског земљишта, а у чл. 19 да се преносом права на објекту на изграђеном градском грађевинском земљишту преносе и права на земљишту под објектом и земљишту које служи за редовну употребу објекта. Петар Симонети, *Право грађења*, Сарајево – Београд 1986, стр. 200.

механизма за решавање оваквих ситуација, утврђеног ставом 4 члана 35 Закона о становању РС, о коме је већ било речи. Са друге стране, ако кренемо путем примене аналогије у односу на институт права коришћења неизграђеног градског грађевинског земљишта, долазимо до закључка да разведени брачни друг на кога се не води право коришћења гробног места не може накнадно издејствовати пренос тог права на себе. Иако у оваквим ситуацијама примена Закона о становању РС изгледа правичнија, примену овог начела морамо ставити у други план. Разлог за то лежи у чињеници да је пре његове евентуалне примене потребно поуздано утврдити степен сродности наведених института у односу на право коришћења гробног места, односно да ли је неки од поменутих института по својој природи и садржини ближи праву коришћења гробног места. Анализом битних својстава поменутих института, дошли смо до закључка да је право коришћења гробног места у већој близости са институтом права коришћења неизграђеног градског грађевинског земљишта него са институтима станарског права и права закупа на неодређено време на становима у државној и друштвеној својини. Кључни аргумент за ту тврдњу налази се у околности да право коришћења гробног места и право коришћења неизграђеног градског грађевинског земљишта улазе у круг права која су, у смислу става 2 члана 1 Закона о наслеђивању (*Службени гласник РС*, 46/95), подобна за наслеђивање. То, међутим, није случај са станарским правом и правом закупа на неодређено време на становима у државној и друштвеној својини, зато што су та права по својој природи лична и што трају до смрти носиоца, након чега се не наслеђују већ евентуално могу прећи на неког од корисника станова из тачно одређеног круга лица.⁴⁵ Закључили бисмо, стога, да разведени брачни друг на кога се не води право коришћења гробног места не може накнадно издејствовати пренос тог права на себе. Једини начин да се ово неправично решење отклони јесте да законодавац изричито утврди другачији механизам за решење оваквих ситуација, што је из истих разлога потребно и у случају института права коришћења неизграђеног градског грађевинског земљишта.

34. Посебно разматрање заслужује одредба члана 79 Кодекса о сахрањивању, која гласи: „Уколико не постоји споразум супруга, суд ће, решавајући имовинске односе, донети одлуку и о праву коришћења гроба (гробнице).“ Упркос томе што налазимо да би решење садржано у наведеној одредби представљало помак набоље, сматрамо да овај члан Кодекса о сахрањивању није у складу са позитивним законским решењима и да самим тим нема простора за његову примену. Дobar показатељ у том смислу представља

⁴⁵ Андрија Гамс, *Основи стварног права*, осмо издање, Београд 1980, стр. 111, пасус 295.

судска пракса, која се уз много тешкоћа напоскон изборила за становиште да се тестаментарно располагање не подводи под правни промет, а такође и да Закон о порезу на имовину (*Службени гласник РС*, бр. 43/94, 53/95, 54/96) у чл. 20, ст. 1, т. 5, под правним прометом подразумева и пренос трајног права коришћења и права градње на градском грађевинском земљишту, и то чак и када се та права стичу на основу правноснажне судске одлуке или другог акта државног органа.

35. Разведени брачни друг на кога се не води право коришћења гробног места, једино може имати право на наплату новчаног потраживања сразмерно вредности свог доприноса у погледу плаћања накнаде за гробно место. Најчешће се за добијање овог права плаћа, али не увек (накнада се углавном не плаћа кад су у питању сеоска гробља). У првом случају, наравно, постоји потраживање, док у другом случају потраживања нема. Рок застарелости (ради се о општем року застарелости) овог потраживања почиње тећи од дана правноснажности пресуде којом је брак разведен,⁴⁶ при чему се изложено решење у потпуности може применити и на стицања у ванбрачној заједници, с тим што се у тим случајевима рок застарелости рачуна од момента фактичког прекида ванбрачне заједнице.⁴⁷ Исти принцип се може применити и у погледу чланова породичне заједнице. Овакав приступ оставља могућност за заштиту интереса разведеног брачног друга и у ситуацији кад он није носилац права коришћења гробног места.

3. Ко може бити сахрањен на одређеном гробном месту

36. Закон о сахрањивању и гробљима не одређује конкретно која лица могу бити сахрањена на гробном месту на коме је већ одређен носилац права коришћења. И поред тога, нема сумње да ту може бити сахрањен, пре свега, сам носилац права коришћења. Одређивање круга других лица која могу бити сахрањена на истом гробном месту, наравно *једино уз сагласности носиоца права коришћења*, Закон о сахрањивању и гробљима је, у смислу чл. 1, препустио скупштинама општина. Град Београд, на који је пренет део надлежности општина, искористио је ту могућност и у чл. 18, ст. 2 Одлуке о сахрањивању и гробљима (*Службени лист града Београда* бр. 22/90 од 19. X 1990) предвидео је да на истом гробном месту могу бити сахрањени: брачни друг носиоца права коришћења, његов сродник по крви у правој линији, сродник по крви у побочној линији закључно до четвртог степена, као и брачни другови тих лица.

⁴⁶ Чл. 381, ст. 1, т. 1 Закона о облигационим односима.

⁴⁷ Чл. 381, ст. 1, т. 4 Закона о облигационим односима.

Питање начина поступања у ситуацијама када је, противно позитивним прописима ипак дошло до тога да је у одређено гробно место сахрањено лице које не спада у круг лица чији су посмртни остаци ту могли бити похрањени, биће детаљније разматрано у наставку рада.

4. Надлежност за одлучивање о питањима везаним за право коришћења гробног места

а) Судска надлежност

1° Ванпарнични поступак

37. Из околности да је могуће да на једном гробном месту буде више суносилаца права коришћења гробног места, до чега долази када ранијег носиоца права коришћења наследи више наследника, неминовно је произашла потреба за изналажењем механизма за регулисање њихових односа, тј. уређивање права и обавеза. Сам Закон о сахрањивању и гробљима не бави се тим питањем, али у чл. 1 предвиђа могућност да се прописима скупштина општина и ово питање детаљније уреди. Користећи ту могућност, град Београд је у својој Одлуци о сахрањивању и гробљима (*Службени лист горада Београда* бр. 22/90 од 19. X 1990, стр. 1242) у ставу 3 члана 17 предвидео да у ситуацији када је више лица оглашено за наследнике гробног места постоји обавеза ових лица да једно између себе одреде као заједничког пуномоћника и да примерак пуномоћја доставе Предузећу за погребне услуге; а ставом 4 истог члана – да се међусобна права и обавезе ових лица и Предузећа за погребне услуге уређују у писменој форми, у складу са одредбама ове одлуке.

Јасно је, дакле, да носиоци права сукоришћења гробног места своја права и обавезе везана за коришћење самог гробног места могу регулисати уговором. Уколико нису у стању да своје односе реше на овај начин, једино им преостаје да то учине пред судом опште надлежности у ванпарничном поступку (уређење управљања заједничком ствари и коришћења заједничке ствари – чл. 141–147 Закона о ванпарничном поступку).⁴⁸ Поступак, у том случају, може да покрене сваки носилац права сукоришћења гробног места који сматра да је повређен у праву управљања гробним местом или коришћења гробног места. Предлог мора да обухвати све носиоце права сукоришћења гробног места и подноси се суду на чијем

⁴⁸ Закон о ванпарничном поступку (*Службени гласник СРС*, бр. 25/82, 48/88, и *Службени гласник РС*, бр. 46/95) у својој деветој глави која регулише уређење управљања и коришћења заједничке ствари, у чл. 141 предвиђа да у овом поступку суд уређује начин управљања и коришћења заједничке ствари сувласника, сукорисника и других суддржалаца исте ствари (заједнички).

подручју се гробно место налази. Ако се заједничари не споразумеју, суд ће извести потребне доказе и на основу резултата целокупног поступка донети решење којим ће уредити начин коришћења гробног места или начин управљања њиме по одговарајућим законским прописима материјалног права, водећи рачуна о њиховим посебним и заједничким интересима.⁴⁹

2° Парнични поступак

38. О захтевима којима се тражи утврђивање постојања стеченог права коришћења или сукоришћења гробног места, или заштита тих права од узнемиравања и онемогућавања њихових извршења – с обзиром на то да су у питању имовинска права – одлучује такође суд опште надлежности, који овде, међутим, поступа по правилима парничног поступка.⁵⁰ У таквим ситуацијама могу се подносити државинске тужбе и тужбе ради накнаде штете.⁵¹

б) Ујавна надлежност

1° О којим питањима се одлучује у управном поступку

39. Низ питања везаних за ову материју решава се у управном поступку. То је случај са додељивањем гробног места, регулисањем питања пролаза до гробног места, подизањем ограда око гробног места, одобравањем покопавања на одређено гробно место, ископавањем и премештањем посмртних остатака на друго гробље или

49 Чланови 142 и 144 Закона о ванпарничном поступку (*Службени гласник РС*, бр. 25/82, 48/88, и *Службени гласник РС* бр. 46/95).

50 Према закључку са седнице Грађанског одељења Врховног суда Србије, одржане 18. III 1991, судови опште надлежности су, поред осталог, надлежни и за спорове о праву својине и праву коришћења, спорове о службености и спорове о сметањуседа, без обзира на својство странке у спору.

„Сметањеседа права коришћења породичних гробница представља сметањеседа, а за такве спорове надлежан је суд опште надлежности, а не управни орган“ (Одлука Врховног суда Србије, ГЗЗ. бр. 414/72, *Збирка судских одлука из области грађанског права 1973–1986*, у издању Врховног суда Србије, Београд 1986, стр. 299, одлука бр. 1550).

„Захтев којим се тражи заштита стеченог права на коришћење гробног места, односно успостављање пређашњег стања државине, јесте имовинско-правни захтев, о којем одлучује суд опште надлежности у смислу чл. 1 ЗПП-а, а не орган управе“ (Одлука Врховног суда Србије, Рев. бр. 2546/82, *Збирка судских одлука из области грађанског права 1973–1986*, у издању Врховног суда Србије, Београд 1986, стр. 300, одлука бр. 1551).

„Лице које је у смислу Закона о сахрањивању и гробљима стекло право на коришћење одређеног гробног места, па му треће лице то отежава или га онемогућава у вршењу тог права, може тужбом код суда опште надлежности остварити заштиту тог права, јер је у питању имовинско-правни спор“ (Одлука Врховног суда Србије, ГЗЗ. бр. 251/75, *Збирка судских одлука из области грађанског права 1973–1986*, у издању Врховног суда Србије, Београд 1986, стр. 300, одлука бр. 1552).

51 Андрија Гамс, *Основи стварног права*, осмо издање, Београд 1980, стр. 19, пасус 24.

друго гробно место, изградњом односно реконструкцијом гробнице или другог спомен-обележја, као и са подизањем, преправком или уклањањем споменика и другог предмета на гробу, итд. Насупрот томе, суд опште надлежности има простора за поступање једино у правним стварима где се тражи заштита повређеног добра односно права, дакле у ситуацијама где је то право већ стечено.

аа) Ископавање и премештање посмртних остатака

40. Чланом 19 Закона о сахрањивању и гробљима РС предвиђено је да се посмртни остаци сахрањеног могу ископати и пренети на друго гробље уколико постоје одређени услови: 1) одобрење надлежног општинског органа; 2) одобрење органа надлежног за послове санитарне инспекције; 3) ако је на другом гробљу обезбеђено гробно место за сахрану. Иако то у закону није изричито наведено, треба нагласити да је поред кумулативног задовољења набројаних услова неопходна и сагласност лица које је носилац права коришћења или сукоришћења на гробном месту у коме је покојник првобитно сахрањен, нарочито ако је дотично лице и сахрањивало покојника, ако спада у круг лица која су имала законску обавезу да обезбеде његово сахрањивање и ако је уредно плаћало накнаду за коришћење гробног места.⁵²

41. У вези са поменутиим питањем, треба указати и на интересантну одлуку Врховног суда Црне Горе Рев. бр. 153/94 од 7. XII 1994. Супротно нижестепеним судовима који су одлучивали о истој правној ствари, овај суд је нашао да одлучивање о премештању посмртних остатака из једне гробнице у другу спада у надлежност редовних судова, и то у ситуацији када је до сахрањивања посмртних остатака дошло неовлашћено, уз сагласност туженог као једног од носилаца права сукоришћења гробног места а без сагласности тужиоца као другог носиоца права сукоришћења гробног места, чиме је повређено тужиочево право у смислу чл. 34 Закона о погребној делатности и о уређивању и одржавању гробља РЦГ.⁵³ Чини се да наведена одлука Врховног суда Црне Горе није прихватљива. Јер, ако је поменута повреда права једног од носилаца права сукоришћења начињена у управном поступку, онда је логично да се у истом поступку та повреда и отклони. У конкретном случају, носилац права сукоришћења, без чије сагласности је дошло

⁵² Пресуда Окружног суда у Београду донета у управном спору, у погледу које не располажемо подацима о броју предмета и о датуму њеног доношења због грешке у штампању, *Билтен Окружног суда у Београду* бр. 39–40/1993, стр. 116.

⁵³ Збирка судских одлука Савезног суда, књига XIX, свеска I за 1994, одлука бр. 69, стр. 94–95.

Чланом 34 Закона о погребној делатности и уређивању и одржавању гробља (*Службени лист Црне Горе* бр. 28/84) предвиђено је да све спорове који настану у вези са давањем на коришћење гробних места (парцела) решава надлежни општински суд.

до сахрањивања, могао је уложити предлог за понављање поступка и на тај начин у управном поступку издејствовати да се нападнута одлука којом је дозвољено сахрањивање замени новом (суд опште надлежности иначе није овлашћен да учини тако нешто), што би на крају требало да обезбеди и пребацивање посмртних остатака на друго гробно место (наравно, по прибављању одобрења органа надлежног за послове санитарне инспекције).

Наведену тврдњу поткрепили бисмо и тиме да је у чл. 239, ст. 1, т. 9 Закона о општем управном поступку (*Службени лист СРЈ*, бр. 55/96, 59/96) предвиђено да ће се поступак окончан решењем против кога нема редовног правног средства у поступку (коначно решење) поновити ако лицу које је требало да учествује у својству странке није била дата могућност да учествује у поступку. Сам предлог за понављање поступка може се, у смислу чл. 242, ст. 1, т. 5 овог закона, поднети у субјективном року од једног месеца од дана кад је странци достављено решење. Из овог разлога се, међутим, у смислу чл. 242, ст. 3 истог закона, понављање управног поступка не може тражити, нити се поступак може покренути по службеној дужности, по протеку рока од пет година од дана достављања решења странци.

III. СПОМЕНИЦИ И ДРУГИ ГРОБНИ ЗНАЦИ

1. Појам

42. Појмови споменика и других гробних знакова, када имају статус ствари ван промета, у себи обухватају четири битна елемента: 1) постојање самог предмета који чини споменик или гробни знак; 2) натпис одговарајуће садржине који симболично везује споменик за личност; 3) правну и фактичку везу са гробним местом;⁵⁴ 4) околност да су у том гробном месту сахрањени посмртни остаци. У сваком конкретном случају ови услови морају бити кумулативно испуњени да би се могло говорити о постојању споменика и других гробних знакова. Изузетак у том смислу представљају једино споменици који су подигнути ради одавања поште лицима која су проглашена умрлим, при чему у тим ситуацијама постоји правна фикција да су посмртни остаци похрањени. Овакво решење се показује исправним јер би у супротном промет споме-

⁵⁴ „Лаичко схватање своди појам надгробног споменика на коегзистенцију ова два елемента: градивни материјала и натпис. Правничко схватање пак за појам надгробног споменика, поред коегзистенције два наведена елемента, претпоставља још и коегзистенцију једног трећег елемента, који се састоји у фактичкој и правној вези једног споменика са гробом и гробницом“ (Душан Пантелић, „Приватно-правни положај гробова и надгробних споменика“, *Архив за правне и друшћивене науке*, књига 56, Београд 1939, стр. 80.

ника доводио у питање пијетет који се дугује према умрлима. С тим у вези поставља се и питање када споменик или други гробни знак стиче својство ствари ван промета? Кључан је управо тренутак настајања правне и фактичке везе споменика или другог гробног знака са гробним местом, и то под условом да су у њему сахрањени посмртни остаци.⁵⁵ Од тог момента може се говорити о споменику или другом гробном знаку као о ствари ван промета. То решење је иначе било познато још у римском праву; по њему је гроб тек у моменту сахрањивања постајао *locus religiosus*, а истовремено и *res extra commercium*.

43. Интересантно је и питање: када споменици или други гробни знаци поново постају *res in commercio*? Ту треба правити разлику између привременог и трајног фактичког одвајања споменика или другог гробног знака од гробног места. Привременим одвајањем споменика или другог гробног знака од гробног места у циљу поправке због оштећења, преправке или нпр. премештања на друго гробно место заједно са посмртним остацима лица коме је посвећен, као и у неким сличним ситуацијама – споменик или други гробни знак не губи своје суштинско својство. Услед тога, ће у току целог периода привременог фактичког одвајања од гробног места, у питању је *res extra commercium*. У случају трајног фактичког одвајања, међутим, споменик или други гробни знак поново постају *res in commercio* (нпр. када лице које је поставило споменик уклони споменик да би поставило други, по његовом мишљењу прикладнији). На споменицима и другим гробним знацима постоји право својине. Друга права над њима могу се признати само уколико нису у супротности са пијететом који се дугује умрломе (не може се признати заложно право на споменку или другом гробном знаку).⁵⁶

44. За постављање, преправку и уклањање споменика и других предмета на гробним местима, потребно је писмено одобрење надлежне организације или месне заједнице.⁵⁷ Споменик треба да одговара естетским критеријумима и пијетету.

⁵⁵ Обрен Станковић, *Сиварно право*, четврто издање, Обрен Станковић и Миодраг Орлић, Београд 1989, стр. 17, пасус 42.
Душан Пантелић, „Приватно-правни положај гробова и надгробних споменика“, *Архив за правне и друштвене науке*, књига 56, Београд 1939, стр. 80.

⁵⁶ Андрија Гамс, *Основи сиварног права*, осмо издање, Београд, 1980, стр. 20, пасус 24.

⁵⁷ Ставом 1 члана 21 Одлуке о сахрањивању и гробљима (*Службени лист грана Београда* бр. 22/1990 од 19. X 1990) предвиђено је да је за постављање, преправку и уклањање споменика и других предмета на гробним местима, потребно писмено одобрење Предузећа за погребне услуге.

У члану 6, ставом 1 Закона о сахрањивањима и гробљима РС предвиђено је да послове погребне делатности и уређивања и одржавања гробља врше организације удруженог рада којима је скупштина општине поверила вршење ових послова, а

2. Круг лица који имају право на постављање споменика

45. Ставом 1 члана 14 Закона о сахрањивању и гробљима РС предвиђено је да су сахрањивање умрлог дужни да обезбеде његови сродници, односно лица која би према важећим прописима била обавезна да га издржавају, да се о њему старају, или друга физичка и правна лица која преузму обавезу сахрањивања, и која су онда дужна да се о томе старају. Чини се оправданим да законска решења везана за сахрањивање треба применити и на ситуације везане за подизање споменка. У пракси најчешће иста лица обезбеђују сахрану и потом подижу споменик. Ипак, и ту су могући спорови, посебно уколико има више лица заинтересованих за подизање споменика. Тада се поставља питање ко од њих у том смислу има јаче право. А уколико је једно лице против воље другог лица већ подигло споменик, питање гласи: да ли и у ком поступку може бити издејствовано евентуално измештање подигнутог споменика и постављање другог.

46. У том смислу, интересантна је и пресуда Окружног суда у Краљеву Гж. бр. 932/95 од 5. III 1996.⁵⁸ Тај суд је наике у парничном поступку нашао да је неоснован тужбени захтев супруга покојнице којим је он тражио да се уклони споменик који су на њеном гробу поставили туженици, а они су је иначе у последње две године живота и издржавали, лечили, а поврх тога и сносили трошкове њене сахране. Доносећи такву одлуку, суд је посебно имао у виду да у свему томе није учествовао и тужилац који се тада налазио у тешкој материјалној ситуацији (примао је и социјалну помоћ). Прво питање које се у вези са поменутом пресудом поставља везано је за надлежност. Наике, Законом о сахрањивању и гробљима РС (чл. 22 ст. 1) предвиђено је да се споменици могу подизати, преправљати и уклањати уколико је за то претходно прибављено одобрење надлежног општинског органа. Из ове одредбе, по нашем мишљењу, произлази да се у конкретном случају ради о управној ствари и да се ово правно питање самим тим морало расправљати по правилима управног поступка⁵⁹ а не пред

ставом 2 истог члана – да уређивање и одржавање гробља скупштина општине може поверити и месној заједници.

Чланом 6 Закона о погребној дјелатности и уређивању и одржавању гробља (*Службени лист Црне Горе* бр. 28/84) предвиђено је у ставу 1 да је гробље комунални објекат који скупштина општине даје на управљање и одржавање организацији удруженог рада, која врши погребне дјелатности и уређивање и одржавање гробља, а у ставу 2 истог члана – да скупштина општине може управљање гробљем поверити месној заједници, под условом и на начин одређен законом и прописима скупштине општине.

⁵⁸ *Избор судске праксе* бр. 10/96, стр. 33.

⁵⁹ „У надлежност управних власти спада спор око питања ко има право да постави крст и какав (ако то право не спада у аутономно одлучивање управе гробља)“ (др Фрањо Горшић, *Коменџар зраћанског љарничног џосџуџка*, књига 1, Београд 1933, стр. 210).

судом, који се овде, у смислу чл. 16 ст. 2 ЗПП, морао огласити апсолутно ненадлежним. Интересантна аргументација суда ипак показује у ком правцу би могло ићи размишљање и надлежног управног органа. Поступајући суд је, наиме, закључак о праву на подизање споменика извео применом аналогije у односу на чланове 14 и 15 Закона о сахрањивању и гробљима РС који говоре о лицима која имају право и обавезу да обаве сахрањивање. И ова околност, међутим, додатно упућује на закључак да се конкретна правна ствар морала решавати по правилима управног поступка.

IV. ЗАКЉУЧАК

47. Гробља спадају у добра у општој употреби, а самим тим и у појмовно шири категорију јавних добара.

До ступања на снагу Закона о средствима у својини Републике Србије, гробља су се налазила на земљишту у друштвеној својини. Након ступања на снагу овог закона, гробља се без изузетка налазе на земљишту у државној својини Републике Србије.

Предузећа за погребне услуге и месне заједнице које врше послове погребне делатности и уређују и одржавају гробља дају на коришћење гробна места под условима и на начин утврђен одлукама одговарајућих скупштина општина. На издата гробна места примењују се одредбе уговора о закупу уколико нису у супротности са специјалним позитивноправним одредбама које регулишу ту материју и са природом права коришћења гробног места.

Право коришћења гробног места може се наслеђивати и по основу закона и по основу тестаментa, без икаквих посебних ограничења. Гробно место које је дато на коришћење не може се, међутим, стављати у правни промет. Ово право спада у круг стварних права, али не и у круг оних стварних права која су подобна да уђу у састав заједничке имовине брачних другова. Због тога се допринос брачних другова не може изразити кроз одговарајући сукориснички удео на самом гробном месту, нити ово право по било ком основу може бити пренето на другог брачног друга, и то како у току трајања брака тако и након развода брака. Тиме, међутим, разведени брачни друг који није носилац права коришћења гробног места не мора бити оштећен; он од другог разведеног брачног друга може са успехом тражити новчани еквивалент свог доприноса у стицању предметног права, наравно под условом да је то право добијено уз накнаду.

Споменици су као и гробна места ван промета али, за разлику од гробних места на којима једино може постојати право коришћења, на споменицима постоји право својине.